

kırı davrananlardan nefret eder, ehil olan herkesin iyiliği emretmesini ve kötülüğü yasaklamasını isterdi. Ma'ârif adlı eserinden onun son derece zengin bir ruh dünyasına sahip bulunduğu anlaşılmaktadır. Ona göre iyilik ve kötülük izâfidir; mutlak iyi ve mutlak kötü diye bir şey yoktur. Kûfür Allah'a nisbetle hikmet, bize nisbetle âfetdir, yani her ikisi Allah'a nisbetle aynı, bize nisbetle farklıdır. Yaptığımız her şey ve bizden meydana gelen her fiil, Allah'ın fiili ve O'nun yaptığı şeydir. Bizler Hakk'ın yüklerini taşıyan devler gibiyiz; kalkma zamanında yükümüzü sırtımızdan alırsa kalkar, çökme anında bizi uyutursa uyuruz. Allah binlerce sanat ve fân yaratmış, bunlardan biri olan merhameti anneye o vermiştir. O kimseye muhtaç olmadığı bir şeyi vermemiştir. Yerde ve gökte cazibesi bulunmayan bir şey yoktur; her şey kendi cinsini mıknatıslar ve ona meyleder. Sen birine meylediyorsan mutlaka o da sana meylediyordur; dostluk ve sevgi tek tarafı değildir. Asıl olan mâna ve maksatlardır, görünüşler ve kalıplar değildir. İnsanlar kadehe değil içindeki şaraba, köşke değil onun niçin ve kim için yapıldığına baksa kâinatta ikiliğin bulunmadığını kavrar, ruhta ve mânada birliğin hâkim olduğunu görürler. Allah'a bağlanan ve O'nunla ilgi kuran ruhlar arasında hiçbir perde ve hiçbir ihtilâf kalmadığı gibi hiçbir cehennem ve hiçbir zahmet de kalmaz; güneş ışınının güneşle aynı olduğu gibi onlar da O'nunla tek şey olurlar.

Bahâeddin Vele'din Ma'ârif adlı eseri Bediüzzaman Fûrûzanfer tarafından neşredilmiştir (I-II, Tahran 1333-1338 hş; 1352 hş.).

BİBLİYOGRAFYA :

Bahâeddin Vele'd, Ma'ârif (nşr. Bediüzzaman Fûrûzanfer), Tahran 1352 hş., I-II, nâşirin girişi; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XII, 362-365; Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşây*, II, 125-126; Mevlânâ, *Fih mâ fih* (nşr. Bediüzzaman Fûrûzanfer), Tahran 1348 hş., s. 173; Sultan Vele'd, *Velednâme* (nşr. Celâleddin Hümâî), Tahran 1355 hş., s. 190-191, Giriş; Feridün-i Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr* (nşr. Saîd Nefîsî), Tahran 1325 hş., s. 9-21; a.mlf., *Menâkıb-ı Hüdâvendigâr* (trc. Midhat Bahârî), İstanbul 1331, s. 15-29; Müstevfî, *Târîh-i Güzde* (Nevâî), s. 672; Eflâkî, *Menâkıb-ü'l-ârifîn*, I, 7-55; a.mlf., *Âriflerin Menkıbele-ri*, I, I. bölüm; Câmî, *Nefehât*, s. 513-515; Devletşah, *Tezkire* (trc. Necâti Lugal), İstanbul 1977, s. 248-250; Bediüzzaman Fûrûzanfer, *Risâle der Tahkîk-i Ahvâl u Zindegânî-yi Celâleddin Muhammed*, Tahran 1353 hş., s. 6-33; Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, İstanbul 1952, s. 34-42; H. Algar, "Bahâ al-din Mohammad Walad", *Elr*, III, 431-433.

M. NAZİR ŞAHINOĞLU

BAHÂEDDİN ZEKERİYÂ

(بہا الدین زکریا)

Ebü Muhammed (Ebü'l-Berekât) Zekeriyâ b. Vecihiddin b. Kemâliiddin el-Mültânî (ö. 661/1262 [?])

Sühreverdiyye tarikatının Hindistan ve Pakistan'a yayılmasını sağlayan sûfi.

Pencap'ta Mültân şehrine yakın Kot Karur köyünde doğdu. Atalarının Emevî kumandanlarından Muhammed b. Kâsim'in ordularıyla birlikte Hicaz'dan Sind'e geldikleri rivayet edilir; nitekim Dârâ Şükûh onu el-Kureşî, el-Esedî nisbeleriyle zikreder. Doğum tarihini kaynaklar 565 (1169-70), 566 (1170-71) ve 578 (1182-83) olarak kaydederek. Bahâeddin on iki yaşındayken babasını kaybetti. On beş yıl ilimle uğraştıktan sonra bilgisini geliştirmek için Horasan ve Buhara'ya gitti. Daha sonra Hicaz'a gidip beş sene süren bir tahsil döneminden sonra Medine'de Şeyh Kemâleddin Muhammed el-Yemenî'den icâzet aldı. Mültân'a dönerken Bağdat'ta 'Avârifü'l-ma'ârif müellifi Şeyh Şehâbeddin Ömer es-Sühreverdî'nin hankahında on yedi günde sülûk'ünü tamamladı. Sühreverdî'nin Hz. Peygamber'in mânevî bir işaretleriyle ona icâzet verdiği rivayet edilir. Sühreverdî, Bahâeddin'e gösterdiği iltifata güvenen müridlerini zor yakılan yeşil bir dala, Bahâeddin'i ise hemen tutuşan bir parça kuru oduna benzetir. Bahâeddin Hindistan'a gitmek için şeyhin halifelerinden Celâleddin-i Tebrîzî ile Bağdat'tan ayrıldı, fakat Nişâbur'a geldikten sonra farklı bir meşrebe sahip olan Tebrîzî'den ayrılmak mecburiyetinde kaldı.

Mültân ulemâ ve meşâyihinin şehrin bilginlerle dolu olduğunu ve kendisine burada yer kalmadığını ima etmek için bir kâse süt gönderdikleri, Bahâeddin'in de sütün üstüne bir gül koyup kâseyi iade ettiği rivayet edilmektedir. Başlıca muhalifi, sûfilere düşmanlığıyla tanınan Mevlânâ Kutbüddin ile aralarında namazla ilgili bir meselede münakaşa çıktığında Bahâeddin kendi görüşünü savunmak için hiçbir fikhî delil göstermeksizin "nûr-ı bâtın"ı dayandığını iddia edince, Mevlânâ Kutbüddin şeriatı aykırı olan nurun aydınlık değil karanlık olduğunu söylemiştir. Bu muhalefetlere rağmen Bahâeddin özellikle tüccarlar arasında epey mürid toplayıp zengin bir hankah kurabildi. Hankahının ambarı her zaman buğdayla doluydu. Sık sık,

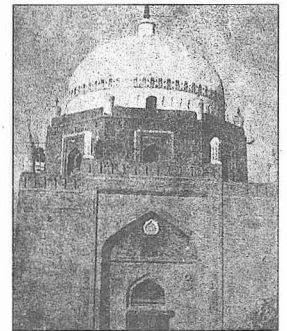
"Ey resuller, temiz ve helâl olan şeylerden yiyiniz, güzel amel ve hareketlerde bulununuz" (el-Mü'minûn 23/51) meâlindeki âyeti okur, aşırı zühd ve riyâzete pek önem vermezdi.

Delhi Sultanı Şemseddin İltutmış'ın Sind ve Mültân'ı kendi topraklarına ilhak etme teşebbüslerini destekleyen Bahâeddin'in İltutmış'a yazdığı bir mektup Nâsirüddin Kubaça'nın eline geçmesine rağmen Nâsirüddin onu cezalandırmaya cesaret edemedi. İltutmış Mültân'ı zaptedince (1228) Bahâeddin'in mevkii daha da kuvvetlendi ve ülkenin şeyhülislâmlık makamına getirildi. Siyasî nüfuzu Moğollar arasında bile hissedilirdi. Nitekim 1247'de Moğollar'ın Mültân'ı kuşattıkları sırada Moğol ordusunda bulunan Melik Şemseddin vasıtasıyla yaptığı müdahale sonunda kuşatmanın kaldırılmasını sağlamıştı.

Yaşadığı devirde pek yaygın olan Çiştîyye tarikatının usulleri onun takip ettiği yoldan bir hayli farklıydı. Meselâ o yalnız zikir ve namaza önem verir ve semâ'a şüphe ile bakarken Çiştîler semâa düşkündürler. Fakr'a da büyük önem veren Çiştîler'den Şeyh Hamîdüddin-i Nâgavî, Bahâeddin'i servet sahibi olmasından dolayı tenkit etmişti. Bunlara rağmen Bahâeddin'in, döneminde büyük Çiştî müridlerinden Hâce Kutbüddin Bahtiyar Ka'kî ve Baba Ferîdüddin Şekergenc ile dostça ilişkileri vardı. Bütün bu pîrlerin Kuzey Hindistan'ı kendi aralarında mânevî nüfuz bölgelerine böldükleri söylenebilir.

661 (1262) veya 666 (1267) yılı Safer ayının yedisinde vefat eden Bahâeddin Zekeriyâ'ya Sühreverdiyye'nin bir kolu olan Bahâiyye adlı bir tarikat nisbet edilmiştir. Mültân'ın eski kalesinde bulunan kabri önemli bir ziyaretgâh olmaya devam etmektedir.

Onun asıl halifesi yedi oğlundan biri olan Sadreddin, Sühreverdiyye tarikatının Hindistan'da daha geniş çapta ya-

Bahâeddin Zekeriyâ'nın türbesi - Mültân / Pakistan

yılmasını temin etti. Bahâeddin'in yetiştirdiği müridler arasında en tanınmış olanı şair ve ârif Fahrreddin-i Irâkî'dir. Vecd ehli olan Irâkî, sevdiği genç ve gezgin bir kalenderin peşine düşerek memleketi olan Hemedan'dan kalkıp Mülân'a gelmiş, orada Bahâeddin'in hankahına inmiş, ancak şiir ve raksle meşgul olmaya devam etmiştir. Bahâeddin bu nevi meşguliyetlere fazla tahammülü olmamasına rağmen Irâkî'ye büyük müsamaha göstermiş ve onu kızıyla evlendirmiştir. Irâkî, Bahâeddin'in ölümünden sonra onun diğer müridlerinin düşmanlığından dolayı Mülân'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Kırmızı elbise giydiği için Lâl Şehbaz Kalender olarak tanınan Mîr Seyyid Osman da Bahâeddin'in kalender meşrepli diğer bir mürididir.

Müridlerine kendi mürşidinin 'Avârî-fül'-ma'ârif'ini okutmakla yetinen Bahâeddin Zekeriyâ'nın günümüze ulaşmayan bir hadis mecmuası ile Abdülhak ed-Dihlevî'nin *Ahbarû'l-ahyâr*'ında zikredilen *Veşâyâ*'sından başka telif ettiği bir eser yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahvâl ü Âşar-ı Şeyh Bahâüddin Zekeriyây-ı Mülânî (nşr. Şemîm Mahmûd Zeydî), Tahrân 1353 hş.; Fahrreddin-i Irâkî, *Külliyyât* (nşr. Saîd Nefîsî), Tahrân, ts., s. 68-69, 75-77, 89, 114-118; İbn Battûta, *er-Rihle* (nşr. Kerem el-Bustânî), Beyrut 1964, s. 191, 513; Hâmid b. Fazlullah Dervîş Cemâlî, *Siyerü'l-ârifîn*, Delhi 1311, s. 103-129; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 583; Abdülhak ed-Dihlevî, *Ahbarû'l-ahyâr*, Delhi 1332, s. 26-28; Dârâ Şûkûh, *Sefînetü'l-evliyâ*, Kanpûr 1884, s. 114-115; a.mlf., *Sektînetü'l-evliyâ* (nşr. Târâ Çend), Tahrân 1344 hş., s. 62; Emîr Hasan Siczî, *Fevâ'idü'l-fu'âd*, Bülendşehir 1272, s. 236, 247-250; Zebîdî, *İkcd*, s. 43; Harîrîzâde, *Tibyân*, II, vr. 151*; K. Ahmed Nizâmî, *Selâttin-i Dihlî ki Mezheb-i Rûçânât*, Delhi 1958, s. 114-116; a.mlf., *Some Aspects of Religion and Politics in India during the 13th Century*, Aligarh 1961; a.mlf., "Bahâ' al-Dîn Zakariyyâ", *EI*² (İng.), I, 912; a.mlf., "Bahâ'ü'd-dîn Zekeriyâ", *UDMİ*, V, 94-96; A. Schimmel, *Islamic Literatures of India*, Wiesbaden 1973, s. 3-4; a.mlf., *Mystical Dimensions of Islam*, Chapel Hill 1975, s. 352-354; Muhammed İkrâm, *Âb-ı Keuşer*, Lahor 1975, s. 255-261; Athar Abbas Rizvî, *A History of Sufism in India*, Delhi 1978, I, 128-129, 135, 155, 162, 190-206, 216, 222, 306; Aziz Ahmad, "The Sufi and the Sultan in pre-Mughal Muslim India", *Isl*, sy. 38 (1962), s. 144-145; Ahmed Ateş, "Bahâüddin", *İA*, II, 224-225.

HAMİD ALGAR

BAHÂEDDİN ZÜHEYR

(bk. BAHÂ ZÜHEYR).

BAHÂÎ MEHMED EFENDİ

(ö. 1064/1654)

Osmanlı şeyhülislâmı ve şairi.

İstanbul'da doğdu, doğum tarihi için kaynaklarda 1595 ve 1601 yılları verilmekte ise de birincisi daha doğru görünmektedir. Baba ve anne tarafından tanınmış bir ilmiye ailesinden gelmektedir. Şeyhülislâm Hoca Sâdeddin Efendi'nin torunu, Kazasker Abdülaziz Efendi'nin oğludur. Anne tarafından ise Ebû-suûdzâde Mustafa Efendi'nin torunudur. Tahsilini babasından ve aile çevresindeki tanınmış hocalardan yaptı. 1617'de babasıyla birlikte Hicaz'a gitti, dönüşte ilmiye mensubu ailelere tanınan imtiyazlardan faydalanarak genç yaşta çeşitli medreselere müderris tayin edildi. Daha sonra kadılık mesleğine geçerek 1631'de Selânik, 1633'te Halep kadısı oldu. Bu sırada Halep Valisi Ahmed Paşa ile araları açıldı. Ahmed Paşa Bahâî Efendi'yi keyif verici maddelere düşkün olmak, bu sebeple de adli ve kazâî görevlerini aksatmakla suçlayarak padişaha şikâyet etti. Bunun üzerine, bu konuda sıkı bir yasak uygulayan IV. Murad'ın emriyle azledilerek Kıbrıs'a sürüldü. 1636'da İstanbul'a dönüşüne izin verildi. Kıbrıs'ta geçirdiği sıkıntılı günlerin hissiyatı orada iken yazdığı şiirlerine de yansımıştır.

Bahâî Efendi 1638'de Şam, 1644'te Edirne, bir yıl sonra da İstanbul kadılı-

ğında bulundu. 1646'da Anadolu, ardından da Rumeli kazaskerliğine tayin edildi. Belli sürelerle kaldığı bu görevlerden mâzul olduğu yıllarda çeşitli yerler kendisine *arpalık** olarak verildi. 1647'de ikinci defa Rumeli kazaskeri, nihayet Hoca Abdürrahim Efendi'nin azli üzerine 8 Receb 1059'da (18 Temmuz 1649) şeyhülislâm oldu. "Gelmedi dehre Bahâî gibi âlim müftî" mısraıyla şeyhülislâmlığa tayinine tarih düşürülmüştür.

Bu sırada IV. Mehmed henüz çocuk yaşta olduğundan devlet idaresi Vâlide Kösem Sultan ve ocak ağalarının elinde idi. Sert bir mizaca sahip olan Bahâî Efendi'nin ağalara önem vermiyor isteklerine karşı koyması onlarla arasının bozulmasına sebep oldu. Vâlide Sultan'a gönderdiği iki arzıda ağaların ardı arkası kesilmeyen isteklerini kabul edemeyeceğini, bunun için kendisinin görevden affını rica etmiş, ancak Vâlide Sultan bir süre daha sabretmesini istemiştir (Naîmâ, V, 68). Fakat bu sırada meydana gelen İzmir konsolosunun yargılanması meselesi azline sebep oldu.

Bahâî Efendi'nin şahsiyetini tanıma ve devletin içinde bulunduğu karışıklığı anlama bakımından önemli olan bu hadise şöyle gelişmiştir: Bir İngiliz tüccar İzmir kadısı Hâşimîzâde'ye başvurarak İzmir'deki İngiliz konsolosunu bir alacak yüzünden mahkemeye vermek istemiş, kadı da konsolosu yargılamak isteyen konsolos *ahidnâme** gereğince mahkemenin ancak değeri iki yükten aşağı davalara bakmaya yetkili olduğunu, dolayısıyla bu davaya bakamayacağını kadıya sert bir dille ifade ederek çıkıp gitmiştir. Bu durumu devlete hakaret sayan Hâşimîzâde konsolosun davranışını, devlet aleyhine bazı faaliyetlerini ve bu arada devletin savaş halinde olduğu Venedik gemilerine gizlice zahire sağladığını bir i'lâmîla şeyhülislâma bildirir. Bahâî Efendi, Sadrazam Melek Ahmed Paşa'ya kadının i'lâmînı göndererek İngiliz elçisi Sir Thomas Bendis'in uyarılmasını ve konsolosun azledilmesini ister. Sadrazam, muhtemelen çeşitli konularda anlaşılmadığı ve sertliğinden şikâyetçi olduğu Bahâî Efendi'yi yıpratmak için işlerinin çokluğunu ileri sürerek bu davaya kendisinin bakmasını bildirir. Bunun üzerine Bahâî Efendi elçiyi çağırıp ona İzmir konsolosunun hatalarını bildirir ve görevden alınmasını ister. Elçi sert bir tavırla İngiliz kralının tayin ettiği bir kimseyi görevden alamayacağını söyleyince Bahâî Efendi İngiltere'nin antlaş-

Bahâî
Mehmed
Efendi
divanının
ilk sayfası
(Mecmûa-i
Devâûlîn,
İÜ Ktp., TY,
nr. 2838, vr. 18^b)